

ЗАЦВЕРДЖАНА

Пастанова
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь
26.06.2020 № 162
(пераклад з рускай мовы)

Вучэбная праграма факультатыўнага занятку
«Асновы права» для X–XI класаў устаноў адукацыі,
якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы
агульнай сярэдняй адукацыі

ГЛАВА 1 АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ

1. Дадзеная вучэбная праграма факультатыўных заняткаў «Асновы правы» (далей – вучэбная праграма) прызначана для X-XI класаў устаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі.

2. Дадзеная вучэбная праграма разлічана на 70 гадзін (па 35 гадзін у кожным класе, 1 гадзіну ў тыдзень).

Колькасць вучэбных гадзін, адведзеная ў главе 2 дадзенай вучэбнай праграмы на вывучэнне вучэбнага матэрыялу адпаведнай тэмы, з'яўляецца прыкладнай і залежыць ад відаў дзейнасці, якія арганізуюцца настаўнікам, і вучэбна-пазнавальных магчымасцяў вучняў. Настаўнік мае права пераразмяркоўваць колькасць гадзін на вывучэнне тэм у межах 35 гадзін.

3. Мэта – фарміраванне прававой культуры вучняў.

4. Задачы:

павышэнне ўзроўню даверу да права і прававых прафесій;
стварэнне пазітыўнай выявы юрыста.

5. Рэкамендаваныя формы і метады навучання і выхавання з улікам узроставых асаблівасцяў вучняў X–XI класаў, змястоўнага і працэсуальнага кампанентаў вучэбнага матэрыялу: традыцыйныя, так і нетрадыцыйныя формы арганізацыі вучэбна-пазнавальнай дзейнасці вучняў (дыскусіі, даследчыя лабараторыі, канферэнцыі, семінары, урокі-прэзентацыі і гэтак далей).

6. У выніку засваення дадзенай вучэбнай праграмы вучні павінны:

6.1. ведаць:

асноўныя паняцці, метады, інстытуты і механізмы сацыяльнага рэгулявання і кіравання;

прычыны, формы праяўлення канфліктаў, спосабы і механізмы іх рашэння;

сферы прымянення права;

спосабы і метады прававога ўздзеяння на соцыум;

асноўныя тэорыі сутнасці і паходжання права;

асноўныя прававыя катэгорыі, віды і стадыі рэалізацыі права;

функцыі дзяржавы і правы;

канстытуцыйныя і ідэалагічныя асновы беларускай дзяржаўнасці;

правы і абавязкі грамадзяніна Рэспублікі Беларусь;

асноўныя галіны беларускага заканадаўства;

асновы дзяржаўнага апарата Рэспублікі Беларусь;

сістэму судовых і праваахоўных органаў у Рэспубліцы Беларусь;

асновы прававой культуры, прававога выхавання і адукацыі;

значэнне юрыспрудэнцыі для соцыума, сацыяльную ролю юрыста; патрабаванні да сучаснага юрыста, асноўныя навукі, неабходныя для выканання прафесійных функцый;

сістэму адукацыйных устаноў, якія забяспечваюць атрыманне юрыдычнай адукацыі;

спосабы атрымання юрыдычных ведаў; прафесій, якія адносяцца да сферы кіравання і рэгулявання;

6.2. умець:

вызначаць ролю права і дзяржавы ў сучасным грамадстве;

адрозніваць спосабы і метады прававога ўздзеяння і рэгулявання, віды рэалізацыі і функцыі права;

вызначаць характарыстыкі функцый дзяржавы, суадносіць функцыі дзяржавы і правы з канкрэтнай юрыдычнай спецыяльнасцю (інстытутам);

апісваць кампетэнцыі судовых і праваахоўных органаў, характарызаваць асновы судаводства, суадносіць юрыдычныя прафесіі з названымі органамі;

характарызаваць канстытуцыйныя правы і абавязкі грамадзяніна Рэспублікі Беларусь.

ГЛАВА 2 ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Х клас

Тэма 1. Уводзіны (1 гадзіна)

Паняцце юрыспрудэнцыі, характарыстыка сферы прымянення права. Значэнне юрыспрудэнцыі для соцыума. Павышэнне ролі і значнасці юрыспрудэнцыі ў сучасным грамадстве. Патрабаванні да сучаснага юрыста (прафесійныя і агульнасацыяльныя). Кароткая характарыстыка сферы відаў дзейнасці юрыстаў.

Тэма 2. Канфлікт і яго разрашэнне (3 гадзіны)

Паняцце сацыяльных адносін. Віды сацыяльных адносін. Інтэрэс як асноўная прычына сацыяльнай актыўнасці асобы. Віды інтарэсаў. Немагчымасць задавальнення ўсіх інтарэсаў, неабходнасць забеспячэння іерархіі інтарэсаў. Сутыкненне інтарэсаў (канфлікт). Неабходнасць пераадолення канфліктаў. Віды канфліктаў. Дэлікт.

Спосабы і механізмы разрашэння канфліктаў. Сацыяльнае рэгуляванне як механізм разрашэння канфліктаў. Віды сацыяльнага рэгулявання. Сацыяльныя інстытуты, неабходныя для разрашэння канфліктаў. Наяўнасць сацыяльнага рэгулявання і сацыяльных інстытутаў - надзённая неабходнасць для пазітыўнага развіцця любога

таварыства. Самарэгулюючыя грамадствы. Перакананне і прымус як асноўныя спосабы сацыяльнага рэгулявання. Права і дзяржава як асноўныя інстытуты разрашэння канфліктаў.

Тэма 3. Правое рэгуляванне сацыяльных адносін (10 гадзін)

Неабходнасць агульнаабавязковага сацыяльнага рэгулявання. Права як агульнаабавязковы сацыяльны рэгулятар. Паняцце права. Сутнасць права. Сфера грамадскіх адносін, апасродкаваная правам. Агульная характарыстыка прававой рэчаіснасці (нормы права, праваадносіны, праватворчасць, прававая культура, правасвядомасць і іншае).

Асноўныя школы паходжання і сутнасці права. Права як справядлівасць. Права як мера свабоды. Права як крытэрыі размежаванні інтарэсаў. Права як фармальнае роўнасць.

Прыкметы права. Існаванне права ў выглядзе нормы (правілы паводзін). Права як сродак камунікацыі паміж суб'ектамі. Фармальныя патрабаванні да нормы права. Агульнаабавязковасць права. Прымушовасць выканання права. Сувязь права і дзяржавы. Маральнасць і права. Функцыі права.

Механізм прававога рэгулявання. Нязводнасць права толькі да нормы, якая валодае пэўнымі прыкметамі. Мэта права - магчымасць канкрэтнага суб'екта рэалізоўваць абстрактна выяўленыя правы, законныя інтарэсы і абавязкі. Паняцце рэалізацыі права. Віды рэалізацыі права. Прымяненне права. Патрэба ў дзяржаўных інстытутах для рэалізацыі права. Юрыдычныя прафесіі (агульная характарыстыка).

Прававы статус асобы. Права як фармальны рэгулятар. Фактычны і юрыдычны складнік грамадскіх адносін. Асоба ў прававым вымярэнні, надзяленне асобы правамі і абавязкамі. Праваздольнасць. Дзеяздольнасць. Дэліктаздольнасць. Замацаванне прававога статусу асобы ў міжнародных і нацыянальных актах. Правы і свабоды асобы. Абавязкі асобы.

Тэма 4. Дзяржава і грамадзянская супольнасць: агульная характарыстыка (4 гадзіны)

Грамадства, яго структура і элементы. Улада. Дзяржава як інстытут, прызначаны для сацыяльнага кіравання і выканання агульных спраў. Іншыя спосабы самаарганізацыі грамадства. Незнішчальнасць дзяржавы. Дзяржава як выразнік інтарэсаў насельніцтва, якое пражывае на вызначанай тэрыторыі. Калектыўныя і індывідуальныя суб'екты. Грамадзянства.

Паняцце і сутнасць дзяржавы. Прыкметы дзяржавы. Суверэнітэт дзяржавы. Збор падаткаў. Дзяржаўны аўтарытэт. Дзяржаўны прымус.

Права дзяржавы на легальны прымус. Прававое рэгуляванне дзяржаўнай дзейнасці.

Асноўныя тэорыі паходжання дзяржавы.

Функцыі дзяржавы. Дзяржаўны апарат. Абумоўленасць дзяржаўнага апарату функцыямі дзяржавы. Дзяржаўная служба. Неабходнасць юрыдычных ведаў на дзяржаўнай службе. Агульная характарыстыка функцый дзяржавы.

Сутнасць, структура і функцыі грамадзянскай супольнасці. Элементы грамадзянскай супольнасці. Палітычныя партыі, грамадскія, рэлігійныя і прафесійныя арганізацыі, якія забяспечваюць прадстаўленне інтарэсаў розных пластоў насельніцтва. Самакіраванне. Неабходнасць супрацоўніцтва дзяржавы і грамадзянскай супольнасці. Адказныя грамадзянскія паводзіны як неабходная якасць грамадзянскай супольнасці.

Тэма 5. Права і дзяржава ў сістэме сацыяльных рэгулятараў (2 гадзіны)

Сацыяльнае рэгуляванне як мэта права і дзяржавы. Віды сацыяльных рэгулятараў. Узаемадзеянне сацыяльных рэгулятараў. Маральны складнік у праве і дзяржаве.

Тэма 6. Канстытуцыйныя асновы дзяржавы і права (5 гадзін)

Канстытуцыя - Асноўны Закон Рэспублікі Беларусь. Паняцце і сутнасць Канстытуцыі. Юрыдычныя ўласцівасці і функцыі Канстытуцыі. Структура і змест Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Сацыяльнае значэнне Канстытуцыі. Месца і роля Канстытуцыі ў сістэме права.

Прававы статус грамадзяніна. Канстытуцыйныя асновы паняццяў "чалавек", "асоба", "грамадзянін". Грамадзянства як аснова прававога статусу чалавека ў дзяржаве (паняцце, прынцыпы). Канстытуцыйныя правы і свабоды, абавязкі і доўг, адзінства правоў і абавязкаў. Асабістыя, палітычныя, сацыяльна-эканамічныя і культурныя правы асобы. Гарантыі правоў і свабод. Абавязкі грамадзян Рэспублікі Беларусь.

Дзяржаўны апарат Рэспублікі Беларусь. Змест прынцыпу падзелу ўлад. Паняцце і віды галін улады. Сістэма стрымак і проціваг. Дзяржаўны орган: паняцце, прыкметы і віды. Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь. Органы заканадаўчай, выканаўчай і судовай улады ў Рэспубліцы Беларусь. Органы дзяржаўнага кантролю і надзору. Органы мясцовага кіравання і самакіравання. Дзяржаўная служба: паняцце, прынцыпы. Прававы статус дзяржслужачага.

Канстытуцыйныя прынцыпы. Вяршыня права. Прыярытэт правоў і свабод асобы, гарантыі іх рэалізацыі. Дзяржаўны суверэнітэт.

Дэмакратыя. Прынцып падзелу ўлад. Прыярытэт агульнапрызнаных прынцыпаў міжнароднага права.

Тэма 7. Сфера прафесійнага прымянення юрыдычных ведаў (3 гадзіны)

Сфера юрыдычнай дзейнасці. Патрабаванні да юрыста. Правасуддзе і разрашэнне канфліктаў. Суддзя, пракурор, следчы, адвакат, натарыус.

Правое забеспячэнне дзяржаўнай дзейнасці. Заканадавец. Дзяржаўны служачы. Юрыст. Эксперт у галіне права. Правое забеспячэнне эканамічнай і іншай дзейнасці. Юрысконсульт. Неабходнасць юрыдычных навыкаў для іншых прафесій.

Тэма 8. Прафесійная этыка юрыста (2 гадзіны)

Служэнне праву і справядлівасці як мэта юрыдычнай дзейнасці. Сацыяльныя чаканні ад юрыдычнай дзейнасці. Уразлівасць юрыдычнай дзейнасці ў маральным плане. Несумяшчальнасць амаральных паводзін і юрыдычнай дзейнасці.

Маральныя патрабаванні да юрыдычнай спецыяльнасці. Прафесійныя патрабаванні да паводзін юрыста. Аналіз норм прафесійнай этыкі. Меры ўздзеяння на юрыстаў, якія здзейснілі амаральны ўчынак. Органы юрыдычнага самакіравання.

Тэма 9. Юрыдычныя навыкі (4 гадзіны)

Патрабаванні да юрыдычнай прафесіі. Увага. Веды заканадаўства. Шырокая эрудыцыя. Уменне разбірацца ў людзях. Скурпулёзнасць. Уменне публічна выступаць, аргументаваць уласную пазіцыю, складаць юрыдычна значныя дакументы.

Навыкі, якія атрымліваюцца ў ходзе юрыдычнай адукацыі. Навыкі аналізу, тлумачэння. Інтэрв'юіраванне. Кансультаванне. Разрашэнне канфліктаў. Прававая асвета.

Падвядзенне вынікаў. Фармуляванне праблем у юрыдычнай дзейнасці. Патрабаванні, якія прад'яўляюцца да кожнай юрыдычнай прафесіі. Шляхі ўзаемадзеяння маральнасці і права. Спосабы павышэння адказнасці грамадзяніна за сваю дзяржаву, грамадства і права.

Рэзервовы час (1 гадзіна)

XI клас

Тэма 1. Уводзіны (1 гадзіна)

Паняцце юрыспрудэнцыі. Значэнне юрыспрудэнцыі для соцыума. Роля юрыста ў сучасным грамадстве. Патрабаванні да сучаснага юрыста

(прафесійныя і агульнасацыяльныя). Спосабы атрымання юрыдычных ведаў, сфера іх прымянення.

Тэма 2. Сацыяльнае рэгуляванне і сацыяльнае кіраванне (3 гадзіны)

Паняцце грамадства. Стратыфікацыя грамадства. Неабходнасць забеспячэння развіцця, рэгулявання і кіравання. Улада. Паняцце сацыяльнага рэгулявання і кіравання. Прымус. Інстытуты сацыяльнага рэгулявання і кіравання (агульная характарыстыка). Эліта як катэгорыя прафесійных кіраўнікоў агульнымі справамі соцыума. Прафесіі, якія адносяцца да сферы кіравання і рэгулявання. Патрабаванні да гэтых прафесій.

Спосабы сацыяльнага рэгулявання і сацыяльнага кіравання. Метады, інстытуты і механізмы сацыяльнага рэгулявання і сацыяльнага кіравання. Сістэма сацыяльных рэгулятараў (права, мараль, рэлігія, маральнасць). Сістэма сацыяльных інстытутаў, якія ажыццяўляюць сацыяльную ўладу (дзяржава, грамадзянскае грамадства, царква і гэтак далей).

Тэма 3. Права як сацыяльны рэгулятар (5 гадзін)

Права як інструмент сацыяльнага кіравання і рэгулявання. Паняцце і прыкметы права. Сутнасць права. Роля права ў сучасным грамадстве.

Спосабы і метады прававога ўздзеяння на соцыум. Асаблівасці прававога рэгулявання. Механізм прававога рэгулявання. Элементы механізму прававога рэгулявання.

Норма права. Нарматыўнае прадпісанне. Змест і форма права. Асноўныя формы права. Нарматыўны прававы акт. Нарматыўны дагавор. Судовая практыка.

Праваадносінны. Элементы праваадносін. Суб'екты права. Аб'екты права. Прававы статус асобы.

Рэалізацыя права. Віды рэалізацыі права. Прымяненне права. Стадыі прымянення права. Тлумачэнне права.

Агульная характарыстыка функцый права. Асобныя віды функцый права. Рэгулятыўная, ахоўная, выхаваўчая, камунікатыўная, ідэалагічная функцыі права.

Тэма 4. Дзяржава (4 гадзіны)

Дзяржава як інструмент сацыяльнага кіравання і рэгулявання. Роля дзяржавы ў соцыуме. Грамадзянства. Асаблівасці дзяржаўнай улады. Узаемадзеянне дзяржавы і права. Асноўныя канцэпцыі паходжання дзяржавы.

Сутнасць дзяржавы. Паняцце і прыкметы дзяржавы. Асноўныя падыходы да сутнасці дзяржавы. Сутнасць дзяржавы на сучасным этапе.

Сутнасць беларускай дзяржавы. Канстытуцыйныя і ідэалагічныя асновы беларускай дзяржаўнасці. Дзяржаўны механізм. Элементы дзяржаўнага механізму.

Агульная характарыстыка функцый дзяржавы. Мэты дзейнасці дзяржавы. Асноўныя функцыі дзяржавы. Спосабы забеспячэння рэалізацыі функцый дзяржавы. Асобы і інстытуты, якія забяспечваюць рэалізацыю функцый дзяржавы.

Функцыі дзяржавы. Заканадаўчая, выканаўчая, судовая, кантрольная, праваахоўная функцыі. Палітычная, эканамічная, сацыяльная, экалагічная, выхаваўчая функцыі дзяржавы. Патрабаванні да асоб і інстытутаў, якія забяспечваюць іх рэалізацыю.

Сутнасць, структура і функцыі грамадзянскай супольнасці. Роля і сутнасць грамадзянскай супольнасці. Узаемадзеянне грамадзянскай супольнасці і дзяржавы. Асноўныя інстытуты грамадзянскай супольнасці. Палітычныя партыі. Грамадскія, рэлігійныя, прафесійныя і іншыя арганізацыі. Самакіраванне ў рамках грамадзянскай супольнасці. Супрацоўніцтва грамадзянскай супольнасці і дзяржавы.

Тэма 5. Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь (4 гадзіны)

Паняцце Канстытуцыі. Ідэалагічныя асновы Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Прававая дзяржава. Правы чалавека. Падзел улад. Прыярытэт праў і свабод асобы.

Канстытуцыйныя правы і абавязкі грамадзяніна Рэспублікі Беларусь. Віды канстытуцыйных праў і абавязкаў. Рэалізацыя канстытуцыйных праў у заканадаўстве Рэспублікі Беларусь. Гарантыі правоў асобы.

Канстытуцыйныя асновы дзяржаўнага апарату Рэспублікі Беларусь. Падзел улад. Віды ўлады. Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь. Заканадаўчая ўлада. Выканаўчая ўлада. Кантрольна-наглядная ўлада. Самакіраванне. Кампетэнцыя дзяржаўнага апарату. Дзяржаўная служба. Дзяржаўныя служачыя.

Тэма 6. Правасуддзе і ахова правапарадку (5 гадзін)

Правасуддзе як асноўная функцыя дзяржавы і права. Канстытуцыйныя гарантыі правасуддзя. Сутнасць правасуддзя. Міжнародныя стандарты правасуддзя. Ахова правапарадку. Права грамадзян на кваліфікаваную юрыдычную дапамогу.

Сістэма судовых органаў у Рэспубліцы Беларусь. Канстытуцыйны суд. Сістэма агульных і гаспадарчых судаў. Кампетэнцыя органаў судовай улады. Суддзя. Права грамадзян на зварот у суд. Асновы судаводства і разрашэння спрэчак. Сутнасць і віды судаводства. Асобы,

якія ўдзельнічаюць у судаходстве. Юрыдычныя пасады і прафесіі, якія ўдзельнічаюць у судаходстве.

Праваахоўныя органы. Пракуратура. Структура і кампетэнцыя. Папярэдняе расследаванне: агульная характарыстыка. Адвакатура. Натарыят. Асноўныя пасады і прафесіі.

Тэма 7. Прававая асвета (3 гадзіны)

Прававая культура. Комплекс прававых ведаў, неабходных сучаснаму чалавеку. Спосабы іх атрымання. Правасвядомасць. Прававая культура як стэрэатып паводзін у прававой сферы. Фарміраванне прававой культуры ў Рэспубліцы Беларусь.

Правое выхаванне. Прававая адукацыя. Сістэма адукацыйных устаноў, якія забяспечваюць атрыманне юрыдычнай адукацыі. Сферы прафесійнай кампетэнтнасці ў залежнасці ад узроўню юрыдычнай адукацыі.

Тэма 8. Сістэма беларускага заканадаўства (3 гадзіны)

Сістэма заканадаўства: агульнае паняцце. Галіны права і заканадаўства. Прававыя канструкцыі і катэгорыі (юрыдычная асоба, прэзумцыі і г.д.). Доступ грамадзян да прававой інфармацыі. Крыніцы прававой інфармацыі. Апублікаванне прававой інфармацыі.

Галіны публічнага права: агульная характарыстыка.

Галіны прыватнага права: агульная характарыстыка.

Тэма 9. Асноўныя юрыдычныя прафесіі (3 гадзіны)

Прафесіі, якія патрабуюць ведаў права. Юрыдычныя і неюрыдычныя прафесіі. Юрыдычныя прафесіі ў кантэксце функцый дзяржавы (заканадаўчая, выканаўчая, судовая, кантрольна-наглядная і г.д.).

Асноўныя юрыдычныя прафесіі: агульная характарыстыка. Заканадавец. Навуковец. Выкладчык права. Суддзя. Пракурор. Адвакат. Натарыус. Следчы. Юрысконсульт. Судовы выканавец.

Прафесійная этыка юрыста. Патрабаванні да асабістых якасцяў юрыста. Кантроль за маральнымі і законапаслухмянымі паводзінамі юрыста. Прафесійнае юрыдычнае самакіраванне. Кодэксы прафесійнай этыкі.

Тэма 10. Права як асноўны сацыяльны рэгулятар (3 гадзіны)

Сувязь права і маральнасці. Сферы прымянення права ў сацыяльным кіраванні і рэгуляванні. Комплекс прававых ведаў, неабходны грамадзяніну Рэспублікі Беларусь. Статус юрыдычных прафесій у грамадстве. Асноўныя патрабаванні да юрыдычнай дзейнасці. Характарыстыка і прафесійная кампетэнтнасць кожнай юрыдычнай

прафесіі. Патрабаванні да абітурэнтаў, якія абіраюць дадзеную дзейнасць. Сістэма юрыдычных вучэбных устаноў.

Рэзервовы час (1 гадзіна)